

літературознавство (comparative literature) / Крейг Сейпер // Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – С. 206-211.

Стаття надійшла до редакції 19.04.13.

Зайцева К., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Современные компаративные исследования детской литературы в Украине

В статье проанализированы научные исследования современных литературоведов, посвященные проблеме сравнительного изучения детской литературы. Намечены перспективы дальнейших компаративных исследований литературы для детей в Украине.

Ключевые слова: *литература для детей /о детях, компаративные исследования.*

Zaitseva K., postgraduate student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Modern Comparative Study of Children’s Literature in Ukraine

The article deals with the analysis of the scientific exploration by contemporary specialist in literature, which investigates children’s literature from positions of comparative studies. Perspectives of future comparative studies of literature for children in Ukraine are outlined.

УДК 811.161

Івасишина Т., доц., к.філол.н.,
Національна академія Служби безпеки України

ПРИРОДА СЛОВА В НОВИХ КОМУНІКАТИВНИХ ВИМІРАХ

Розглянуто нові підходи до вивчення природи слова в умовах формування глобального інформаційно-комунікативного простору. Особливу увагу приділено слову як засобу інформаційно-комунікативного впливу.

Ключові слова: *слово, лексема, природа слова, комунікативний вплив.*

Формування глобального комунікативного простору, що впливає на всі сторони життя суспільства, як ніколи раніше порушує питання про особливу

роль мови у визначенні буття. Оскільки найважливіші знання про світ та про себе людина отримує на основі дискурсивного мислення, роль мови як найважливішого засобу пізнання набуває неабиякого значення.

«Сучасний етап у розвитку лінгвістичної науки характеризується докорінними змінами базисної наукової парадигми», - як стверджує І. Голубовська, - «поворотом до розгляду мовних явищ під антропоцентричним кутом зору». Визначилась установка на дослідження мови в нерозривному зв'язку з мисленням, свідомістю, пізнанням, культурою, світоглядом як окремого індивідуума, так і мовного колективу, до якого він належить. Формулювання принципів антропоцентричності й антропоморфності мови визначило не лише новий аспект лінгвістичних пошуків, але привело до нового розуміння і трактування таких традиційних лінгвістичних понять, як знак, значення тощо [Голубовська 2002, 5].

Мова становить собою одне із найбільш складних та унікальних явищ, вона не лише засіб спілкування, це самостійний феномен культури, який існує у світі й через який світ виражає себе. Мова як діяльність ґрунтується на самій собі та впливає на визначення інших явищ об'єктивної дійсності.

Онтологічний підхід до дослідження мовних феноменів дає змогу розглядати людську свідомість, мову, її символи як ключові засади існування. Мова виступає не просто формою, що виражає зміст картини світу, вона сама формує картину світу посередництвом лексичної парадигми.

З огляду на зазначене *мета статті* – розглянути нові підходи до вивчення природи слова в умовах формування глобального інформаційно-комунікативного простору.

О. Потебня розглядав мову як активний процес, що розкриває ставлення людини до навколишнього світу й реалізується завдяки зв'язку мови та думки, відповідно, мислення – пізнання. Таке відображення дійсності реалізується через слово – одиницю мови, яка складається зі *звукової частини, внутрішньої форми та значення*. На погляд О. Потебні, слово – це не зовнішній додаток до вже готової в людській душі ідеї необхідності. Воно виступає засобом створення цієї ідеї, що випливає з глибин людської природи, бо лише за його допомогою структурується думка. Як у слові вперше людина усвідомлює свою думку, так у ньому ж насамперед вона бачить ту закономірність, яку відкриває у світі. М. Максимович дає подібне тлумачення, стверджуючи, що людина може трьома основними способами виражати своє внутрішнє життя, один із них – слово, що є найповнішим і найближчим душі способом її вираження, в якому немає односторонності ні образу, ні звука, проте в якому обидва злиті в досконалість, первородну єдність та цілісність. Філософ стверджує, що слово вирізняється органічністю через визначеність

голосних та приголосних, внаслідок чого слово набуває дивного зображення (звучання). Ці міркування дослідника тотожні з логіко-філософським ученням Р. Павиленіса про природну мову людини, який зазначає: «Можна було б іти далі і стверджувати, що те саме слово ніколи не розуміють однаково навіть ті, хто розмовляє тією самою мовою» [Павиленіс 1983, 42].

У цьому контексті важливі роздуми Т. Кияка, який зауважує, що внутрішня форма слова конкретизується в контексті. Тобто, внутрішня форма в кінцевому результаті – явище синхронне. І ця властивість визначена станом лексичного значення, з котрим внутрішня форма зіставляється [Кияк 2011, 5]. Підтвердження цього погляду маємо в міркуваннях О. Потебні, що кожен розуміє слово по-своєму, але зовнішня форма слова проникнута об'єктивною думкою, незалежно від розуміння окремих осіб [Потебня 2008, 133-135].

Розглядаючи природу слова в тривимірній проекції – звукова частина, внутрішня форма та значення, Т. Кияк робить концептуальний висновок, що внутрішня форма слова – це системна характеристика слова чи словосполучення, яка виконує роль «перехідного містка» від звукової оболонки до значення [Кияк 2011, 5-6]. Визначення внутрішньої форми лексичних одиниць, запропоноване вченим, що ґрунтується на міркуваннях В. фон Гумбольдта та О. Потебні, є новаторським підходом до розкриття природи слова як унікального мовного знака.

Серйозні розбіжності в тлумаченні природи лексичного значення слова стали наріжним каменем у розмежуванні старої структурної системи та нової когнітивної. У руслі ідей когнітивної лінгвістики лексичне значення виступає актом інтерпретації фрагменту світу людиною, що не зводиться до відношень між знаком та реалією [Голубовська 2002, 21-22]. З огляду на зазначене можна знайти пояснення актуалізації *концепту* як базового поняття когнітивної лінгвістики, бо найбільш важливі концепти кодуються в мові. Аналіз концептів за допомогою наукового апарату лінгвістики, на думку В. Маслової, і дослідження концептуальної будови мови дають змогу отримати досить достовірну й надійну інформацію про універсальні та ідіоетнічні риси світогляду будь-якого народу, тобто, відомості про такий унікальний феномен, який прийнято називати духом народу [Маслова 2008, 95]. Відповідно, мова – складова культури, це дійсність духу народу, лик культури; вона виражає специфічні риси національної ментальності. У цьому й полягає специфічне людське сприйняття світу, зафіксоване в мові.

Кожна мова по-своєму відображає світ, тобто має свій спосіб його концептуалізації. Характер і функції мови виявляються специфічно в різних типах картин світу. Виявлення цієї специфіки сприяє більш повному розумінню ролі мови у становленні, функціонуванні й розвитку картини світу

загалом. Мовна картина світу залежить не лише від наповнення й розуміння понятійної картини світу, в ній виражений характер та спосіб діяльності певного етносу, його досвід тощо. «Мова є невід’ємним чинником існування та поступу нації, охоронцем і зберігачем її культури, традицій» [Кияк 2011, 3]. Співзвучні поглядам лінгвістів міркування філософів, що «культура – це особливий нелінійний світ, де, за словами Гауптмана, за кожним словом стоїть праслово, де потенційне межує з реальним, визначаючи “сьогоднішнє” через “завтрашнє”, де “зоря майбутнього мирно пасеться з тінями минулого” (В. Хлебніков). Ця особливість культури робить її за сучасних умов фокусом проблем національного розвитку та національного відродження, що виникають на ґрунті перетворень світової цивілізації на початку III тисячоліття» [Кримський 2012, 161-162].

Мовна картина слугує базисом для розуміння світу, а також розвитку й розширення мовної картини. Слова як мовні знаки мають семантичне і концептуальне значення, що дає змогу суб’єкту набути нових знань на основі смислів про раніше пізнані об’єкти, якими суб’єкт уже оперує. Лінгвістичні знаки сприймаються як знаки знаків, як знаки уже відомих понять, що сприяє розумінню нового в системі вже наявних концептів.

Якщо кожна річ – знак, то мова – це система знаків, якими здатна володіти людина. Пізнаючи світ за допомогою мовних знаків, ми організуємо його в поняття й розподіляємо значення так, а не інакше тому, що закладаємо в основи пізнання певну систематизацію. Ця особливість пояснює той факт, що ніхто не може описувати світ незалежно, оскільки все в ньому пов’язане певними способами інтерпретації. Як зауважує А. Білецький, мова становить особливу систему і є найскладнішою серед усіх відомих нам знакових систем. Знакова природа мови дає змогу творити мовні знаки, шифрувати або кодувати з їхньою допомогою будь-яку інформацію, зберігати зашифроване в пам’яті, відтворювати знаки, передавати та сприймати їх і дешифрувати одержану у знаковій формі інформацію [Білецький 1996, 180].

Мова становить інструмент, виконуючи певні функції, кожна з яких впливає на характер формування і функціонування знань про світ. Серед цілої низки функцій мови мовознавці визначають як основні (базові) комунікативну та гносеологічну (А. Білецький, М. Кочерган, І. Голубовська, С. Тер-Мінасова), відповідно слово, посередництвом якого реалізуються ці функції, постає реалізатором самого комунікативного процесу і водночас самим механізмом творення думки.

Як зауважує Н. Слухай, думка є невідомою нам формою енергії, тому нез’ясованим залишається питання, як саме вона може впливати на матеріальні процеси. Автори ноосферичних теорій розглядають феномен пере-

бування думки поза людською свідомістю й наявність її у просторі як незаперечний факт. Думка виникає і зникає іманентно до власного некерованого шляху, виявляє здатність до агресивного проникнення й нав'язливого супроводження людини. Широкий діапазон різних форм сенсорного сприйняття думки та спроба осмислити думку через коди першоелементів буття, а також анімальний і вегетативний коди свідчать про досить давні спроби людської свідомості осмислити феномен думки [Слухай 2005, 400]. Сам В. фон Гумбольдт не міг відмовитися від метафізичного погляду, перенісши питання на психологічне підґрунтя своїми визначеннями мови як діяльності, роботи духу, як органа думки [Потебня 2008, 131].

На переконання О. Потебні, слово потрібне душевній діяльності для того, щоб вона могла стати свідомою [Потебня 2008, 130]. Дух без мови неможливий, оскільки сам утворюється за допомогою мови. Як стверджує дослідник, мислення – це активний творчий процес, який формує духовність індивіда. Учений визначає єдину форму свідомості – індивідуальну.

О. Потебня вважає, що мова – це перехід від несвідомого до свідомого. Тобто підходить до розуміння мови та психіки як творчого процесу, розкриваючи складну структуру психіки людини. У творчому процесі вбачає місію людини і М. Бердяєв, зауважуючи, що найкращим шляхом поєднання свободи й любові, що має привести до апокатастасису, є розвиток творчої діяльності людини. Творчість розуміється як потрясіння людини, піднесення її до сфери божественного духу. Творчість – це активний внутрішній духовний інтуїтивний пізнавальний процес, у якому завдяки релігійній вірі, граничному емоційно-вольовому напруженню здійснюється опанування істиною через розкриття духовного універсуму у внутрішньому світі особистості, через релігійний гносис, богопізнання. Та тільки цим творча діяльність людини не обмежується: адже ноуменальний світ не є завершеним, і це відкриває перед людиною можливість співтворчості з Богом, більше того, творчість виступає як основна космічна, онтологічна місія людини [Бердяєв 1999, 458-459, 462-463].

У сучасному науковому просторі спостерігається переосмислення багатьох усталених світоглядних парадигм, одна з яких стосується передусім сили слова. Не випадково спостерігається і підвищена зацікавленість Біблією як найдревнішим перехрестям дискурсів, так званою, особливою картиною світу. Як зауважує І. Огієнко, «тут кожний вираз відповідальний, тут кожне слово має своє особливе значення» [Огієнко 1927].

Потенціал слова визначає й релігійна картина світу, в якій слово – це сама сила творіння: «І сказав Бог: Хай станеться світло! І настало світло» (Бут. 1:3); «Спочатку було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього постало, і ніщо, що постало, не по-

стало без Нього» (Йоан. 1:1-3). Слово виступає тією первинною формою, в якій зберігається сила буття; саме у слові Христа реалізує себе основа притаманної всім людям Божественної свідомості. Це зумовлює розуміння кожної мовленнєвої фігури посередництвом тієї сили, що спільна для будь-якої свідомості. Слову приписуються магічні властивості, слово божественне, воно має естетичне навантаження, при цьому естетичні відчуття викликаються самим звучанням слова.

Таким чином, потенціал слова полягає не лише в утворенні думки та її реалізації, це, відповідно, позначення предметів і явищ буття, формування почуттів, виклик певних емоцій, вираження настроїв, а також пам'ять та навіть передбачення. Прояснення останніх формує категорію часу в мові. Слова ми можемо сприймати як знаки знаків, як знаки уже відомих понять.

Формування нового типу суспільства у світовому масштабі – трансформаційні процеси у всіх сферах життєдіяльності, маргіальність соціальних структур, утворення нового комунікативного простору – порушує питання про збереження національної самобутності, основним виразником якої є дух народу, бо лише мова відкриває перед людиною сферу свідомості та самоідентифікації. Мова виступає не просто формою, що виражає зміст картини світу, вона безпосередньо формує картину світу, слугує умовою інтерпретації, надаючи певного смислу існуванню.

Маніпулювання свідомістю сучасного суспільства словами як засобами мови зумовлює маніпулювання значеннями, що не лише розширює межі набутого досвіду, але й змінює саму картину світу. Завдяки такій природі слова його можна вважати основним засобом інформаційного-комунікативного впливу, що може реалізовувати всі актуальні функції мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бердяев Н.А. Самопознание // Н.А. Бердяев. Самопознание. – М. : ЗАО Изд-во «ЭКСМО-Пресс»; Харьков : Изд-во «Фолио», 1999. – С. 249-585.
2. Білецький А.О. Про мову і мовознавство / А.О. Білецький. – К. : «АртЕк», 1996. – 224 с.
3. Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира : монография / И.А. Голубовская. – К. : Изд.-полиграф. Центр «Киевский университет», 2002. – 293 с.
4. Голубовська І.О. До проблеми співвідношення значення та поняття, значення та змісту в сучасній лінгвістиці / І.О. Голубовська // Мова та історія : зб. наук. праць / Київськ. націон. ун-т імені Тараса Шевченка. – К. : Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 1995. – Вип. 8. – С. 8-13.
5. Кияк Т.Р. Дух слова, дух мови, дух народу / Т.Р. Кияк // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : ВПЦ «Київськ. ун-т», 2011. – Вип. 33. – С. 3-6.

6. *Крымский С.Б.* Мудрецы всегда в меньшинстве. Статьи разных лет / С.Б. Крымский. – К. : Изд. дом Дмитрия Бураго, 2012.

7. *Максимович М.* Лист про філософію / М. Максимович // Хроніка-2000. – К., 2000. – Вип. 37-38.

8. *Маслова В.А.* Современные направления в лингвистике / В. Маслова. – М. : Изд. центр «Академия», 2008. – 272 с.

9. *Огієнко І.* Методологія перекладу Святого Письма та Богослужбових книг на українську мову / І. Огієнко. – Варшава : Друкарня Синодальна, 1927. – 33 с.

10. *Павиленіс Р.* Проблема змісту. Сучасний логіко-філософський аналіз мови / Р. Павиленіс. – К. : Наукова думка, 1983. – 286 с.

11. *Потебня А.А.* Мысль и язык. // Хрестоматия по общему языкознанию. – К. : Освіта України, 2008. – С. 129-173.

12. *Слухай Н.В.* Метафори «ДУМКИ» / «МЫСЛИ» в аспекті теорій ноосфери: літературно-нормативний, художньо-мовний реєстри / Н.В. Слухай // Біблія і культура. – 2005. – № 7. – С. 395-400.

Стаття надійшла до редакції 11.04.13

Ивасюшина Т., доц., к. филол. н.,
Национальная академия Службы безопасности Украины

Природа слова в новых коммуникативных измерениях

Рассмотрены новые подходы к изучению природы слова в условиях формирования глобального информационно-коммуникативного пространства. Особое внимание уделено слову как средству информационно-коммуникативного воздействия.

Ключевые слова: слово, лексема, природа слова, коммуникативное влияние.

Ivasyshyna T., associate professor
National Academy of the Security Service of Ukraine,

The nature of the word in new communicative dimensions

The new approaches to the research into the nature of the word in the situation of the development of global informational communicative society are considered in this article. Particular attention is paid to the word as a means of information and communicative impact.

Key words: word, lexeme, nature of the word, communicatory influence.